

*Потудінська О. В.,**старший викладач кафедри права**Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом*

ПРАВОВЕ ПРИРОДА КОМЕРЦІЙНОГО ПОСЕРЕДНИЦТВА

Анотація. У статті розглянути питання правової природи інституту комерційного посередництва в господарських відносинах України, досліджено окремі теоретичні проблеми його визначення та змісту.

Ключові слова: комерційне посередництво, комерційне представництво, торгове посередництво, комерційні операції, комерційні договори.

Вступ. Зміна в суспільно-економічному ладі України, вступ України до СОТ, інтеграційні процеси у світовій економіці сприяють подальшому розвитку і зміцненню ринкових інститутів, одним з яких є комерційне посередництво. Загальновідомо, «чим вище ступінь поділу праці в суспільстві, тим краще розвинене посередництво, тим сильніше спеціалізація посередницьких послуг» [1; 3]. В економіці України розвивається посередницька діяльність, збільшується частка агентських договорів в різних сферах господарювання, з'являються нові види комерційного посередництва.

Актуальність теми. Інститут комерційного посередництва є відносно новим. Його не було в Цивільному кодексі в редакції 1963 р., його немає і в чинній Цивільному кодексі України. Необхідність дослідження інституту комерційного посередництва зумовлена теоретичної і практичної складовими, оскільки на сьогоднішній день немає єдиної точки зору на його правову природу. Правильне розуміння сутності інституту комерційного посередництва сприятиме мінімізації помилок в реалізації агентських договорів в практиці господарської діяльності.

Мета статті – розглянути правову природу інституту комерційного посередництва в господарських відносинах України, проаналізувати окремі теоретичні проблеми його визначення та змісту, а також співвідношення з іншими правовими категоріями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певних проблем господарського регулювання комерційного посередництва, особливо у сфері фінансового і торгового посередництва, присвячені роботи вчених-економістів. Однак більша частина досліджень щодо правового інституту комерційного посередництва проведена юристами: В. А. Васильєвої, І.М. Галушиної, А.В. Грішиним, А. Л. Дядюк, А.В. Єгоровим, Р.О. Короткою, В.К. Мілаш, В.В. Резнікової, Г. І. Сальниковой, М.Р. Саркісян, С.А. Спиридоновим, Н.А. Субботінін, О.Х. Юлдашевим та іншими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комерційне посередництво – один з інститутів господарського права України. У Господарському кодексі України питання комерційного посередництва містяться в главі 31, яка називається: «Комерційне посередництво (агентські

відносини) у сфері господарювання». Як випливає з цієї назви, комерційне посередництво визначається як агентські відносини. У той же час, ст.295 ГК України, яка називається «Агентська діяльність», вказує, що «Комерційне посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє».

Отже, поняття «комерційне посередництво» рівнозначно поняттю «агентська діяльність», тобто законодавець визначає комерційне посередництво в одному випадку як відносини, в іншому – як діяльність. На мою думку, це явна термінологічна неоднозначність, яка потребує законодавчого уточнення.

Автори коментаря до Господарському кодексу України вважають, що в ст.295 ГК України наводиться визначення комерційного посередництва (агентської діяльності), яка має такі ознаки: а) це – підприємницька діяльність; б) предметом вказаної діяльності є надання послуг; в) послуги надаються виключно суб'єктам господарювання; г) послуги надаються шляхом посередництва; г) послуги надаються виключно у господарській діяльності; д) посередництво здійснюється від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого представляють [1, с. 478].

На погляд Вінник О.М., комерційне посередництво (агентська діяльність) – це різновид господарських правовідносин, що складаються на договірних засадах між агентом (суб'єктом агентської діяльності у сфері господарювання), принципалом і третіми особами щодо представницьких дій агента, котрі здійснюються від імені, під контролем і за рахунок принципала з метою задоволення законних приватних інтересів учасників зазначених відносин (агента, принципала, третіх осіб) та з врахуванням публічних інтересів (дотриманням публічного господарського порядку) [2, с. 425].

Як самостійний вид підприємницької діяльності розглядає посередництво Г.І. Сальникова, яка вважає, що між особою, зацікавленою в одержанні посередницької послуги (клієнтом), і особою, що робить таку послугу, складується посередницьке правовідношення – договірне зобов'язання майнового характеру, при якому одна особа (посередник) зобов'язується сприяти іншій особі (клієнту) у встановленні, зміні або припиненні правовідносин у сфері підприємницького обороту, а клієнт зобов'язується оплатити надану послугу, з метою сприяння у встановленні нового правовідношення із третіми особами [3, с. 7].

В.А. Васильєва зазначає посередництво як послугу, що надається на підставі укладеного правочину, а посередницька діяльність полягає, на її думку, у наданні фактичних та юридичних послуг іншим особам (виробникам і споживачам) у реалізації чи придбанні товарів, у наданні інших, пов'язаних із товарним обігом послуг, або у здійсненні продажу і закупок товару за рахунок інших осіб [4, с. 123].

А.І. Дрішлюк вважає, що посередництво – це діяльність, яка спрямована на пошук контрагентів, підготовку та укладення; така діяльність здійснюється для досягнення певних економічних і соціальних результатів, а саме – для створення умов взаємодії між виробниками та споживачами продукції [5, с. 85].

Р.О. Коротка визначає комерційне посередництво (агентські відносини) як особливий вид підприємницької (комерційної господарської) діяльності – універсальні відносини, які можуть складатися в різних сферах суспільного буття [6, с. 83].

І.М. Галушина пропонує розуміти під посередництвом розуміти цивільні правовідносини, в силу якого одна особа (посередник) за винагороду за дорученням іншої особи (клієнта) від власного імені, але в інтересах і за рахунок клієнта здійснює дво- і багатосторонні угоди (договори) і (або) сприяє клієнту у їх вчиненні [7, с. 122].

На думку С.А. Спиридонова, посередництво – це вид підприємницької діяльності, заснований на довірі і здійснюваний від власного імені в інтересах клієнта(ів) шляхом вчинення фактичних та /або юридичних дій, що, як правило, носять характер послуг (агентування, комісія, довірче управління і т. п.) при укладанні, виконанні або розірванні різних угод [8, с. 7].

Дядюк А.Л. вказує, що комерційне посередництво – різновид підприємницької діяльності, який вживається для позначення агентських відносин та агентської діяльності. Це особливий правовий інститут, який поступово інтегрується в «юридичне посередництво» [9, с. 11]. С.М. Гришин, вважає, що інститут комерційного посередництва з часом трансформується в торговельне посередництво [10, с. 15].

Оскільки належного легітимного визначення комерційного посередництва немає, його найчастіше досліджують через порівняння з цивільним інститутом комерційного представництва. Відносини представництва розглядаються в ст. 243 ЦК України «Комерційне представництво», однак самого визначення цього поняття стаття не містить. В ній йдеться про комерційного представника, яким може бути особа, яка постійно та самостійно виступає представником підприємців при укладенні ними договорів у сфері підприємницької діяльності.

Погляди щодо співвідношення посередництва і представництва можна розділити на кілька груп: перша, представництво переростає в посередництво; друга, посередництво включає в себе і представництво; третя, представники такої точки зору вважають, що обидва підходи невірні, не відображають дійсності [11, с. 46].

Вважаю, що обидва цих правових інституту мають загальні риси, комерційне посередництво вклю-

чає в себе елементи комерційного представництва, але вони різні правові категорії, окремі правові інститути.

Комерційне посередництво – це один з видів підприємницької діяльності, пов'язаний з наданням послуг. За чинним законодавством України, комерційне посередництво може здійснюватися у біржовій, страховій, торгової, туристичної діяльності; посередництво, пов'язане з випуском цінних паперів; морське агентування та ін.

Висновок. В умовах ринкової економіки України значення комерційного посередництва зростає, розширюються сфери застосування посередницьких відносин. З одного боку, звернення до посередника полегшить вирішення деяких питань, економлять час і гроші особи, що звернулося за допомогою до посередника. Разом з тим в деяких ситуаціях можливі зловживання з боку посередника. Інститут комерційного посередництва є правовим явищем, яке планомірно розвивається. Категорія посередництва в самих різних значеннях використовується в нормативно-правових актах, але поняття посередництва залишається законодавчо невизначеним. У даний час єдиного наукового підходу до тлумачення понять «комерційне посередництво» немає, поняття комерційного посередництва є предметом наукових дискусій. Комерційне посередництво як явище і правова категорія вимагає подальшого теоретичного дослідження та законодавчого врегулювання.

Література:

1. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; За заг. ред. В. К. Мамутова. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
2. Вінник О. М. Господарське право : курс лекцій. – К. : Атіка, 2004. – 463 с.
3. Сальникова Г. І. Правове регулювання посередництва у підприємницькій діяльності : автореф. канд. дис. / Г. І. Сальникова. – Харків. – 2003. – 14 с.
4. Васильєва В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прик. нац. ун-ту. – 2006. – 345 с.
5. Дрішлюк А. І. До проблеми визначення агентського договору в сучасному цивільному та господарському законодавстві України / А. І. Дрішлюк // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4(16). – С. 82-85.
6. Коротка Р. О. Місце інституту комерційного посередництва в господарському праві / Р. О. Коротка. – Юридична Україна. – 2007. – № 6. – С. 80-86.
7. Галушина І. Н. Посредничество в гражданском и торговом законодательстве Франции и Германии / И. Н. Галушина // Закон. – 2005. – № 2 – С. 122-124.
8. Спиридонов С. А. Посредничество как комплексный институт гражданского права Российской Федерации : автореф. канд. дис. / С. А. Спиридонов. – Москва. – 2007. – 45 с.
9. Дядюк А. Л. Правове регулювання комерційного посередництва (агентських відносин) у сфері господарювання : автореф. канд. дис. / А. Л. Дядюк. – Київ. – 2010. – 21 с.
10. Гришин С. М. Коммерческое представительство и посредничество в правовых порядках Российской Федерации и стран континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук / С. М. Гришин. – Москва. – 2011. – 162 с.
11. Резнікова В. Державне регулювання посередництва у сфері господарювання / В. Резнікова. – Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. – № 86. – 2011. – 120 с.

Потудинская Е. В. Правовая природа коммерческого посредничества

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы правовой природы института коммерческого посредничества в хозяйственных отношениях Украины, исследованы отдельные теоретические проблемы его определения и содержания.

Ключевые слова: коммерческое посредничество, коммерческое представительство, торговое посредничество, коммерческие операции, коммерческие договоры.

Potudinskaya E. Legal nature of commercial agency

Summary. The article considers the issues of the legal nature of the Institute of commercial agency in the economic relations of Ukraine, studied some theoretical problems of its definition and content.

Key words: commercial agency, commercial representation, trade mediation; commercial transactions, commercial contracts.